

Новий підхід до дослідження “цінностей у дії”: переваги, досвід, застосування для вивчення чинників емоційного вигорання педагога

Стаття містить опис нового опитувальника “Цінності у дії” (Values in action – VIA), розробленого М.Селігманом, К.Петерсоном і Н.Парк [2004] для дослідження “позитивних” цінностей (чеснот), дотримування яких забезпечує формування в людини “сильних” властивостей особистості (character strengths) і досягнення відчуття психологічного і суб’єктивного благополуччя. Розглядаються результати емпіричного дослідження ролі позитивних цінностей і відповідних їм властивостей особистості у попередження емоційного вигорання педагога. Окреслено перспективи подальших досліджень з використанням даного опитувальника.

Ключові слова: емоційне вигорання, попередження емоційного вигорання педагога, позитивні цінності, “сильні” властивості характеру.

Статья содержит описание нового опросника “Ценности в действии” (Values in action – VIA), разработанного М.Селигманом, К.Петерсоном и Н.Парк [2004] для исследования “позитивных” ценностей (добродетелей), следование которым обеспечивает формирование у человека “сильных” свойств личности (character strengths) и ощущение им психологического и субъективного благополучия. Рассматриваются результаты эмпирического исследования роли определенных позитивных ценностей и соответствующих им свойств личности для предупреждения эмоционального выгорания педагога. Очерчены перспективы дальнейших исследований с использованием опросника.

Ключевые слова: эмоциональное выгорание, предупреждение эмоционального выгорания педагога, “позитивные” ценности, “сильные” свойства личности.

Постановка проблеми. У нашому вільному перекладі на українську мову зміст метафоричного вислову відомого філософа Ф.Ніцше: “Істинне Я глибоко приховано від особистісного усвідомлення: з усіх потаєних сховищ скарбів, власні розбудовуються останніми”, може бути, на наш погляд, вдалою ілюстрацією як актуальності, так і складності проблеми психометрії цінностей і їх експериментального дослідження. Крім складності процесу самоусвідомлення цінностей і цілком зрозумілого бажання людини

навіть у ситуації психометричного обстеження опікуватись вирішенням задачі збереження власної гідності і створення позитивного образу себе, при досліджуванні цінностей виникають також труднощі, пов’язані з тим, який саме інструментарій обрати, щоб надати людині можливість зберегти позитивний образ себе і, разом з тим, створити умови для виявлення індивідуальної ієрархії цінностей, що в неї сформувались. Поява на перетині ХХ і ХХІ століть нового напрямку досліджень у галузі психології особистості, який отримав назву *позитивної психології*, відкриває нові перспективи подолання зазначених вище труднощів на шляху досліджень ціннісної сфери людини і форм її виявлення. У межах позитивної психології створено новий інструментарій для дослідження цінностей “Цінності у дії” – Values in action (VIA), перекладений українською у Дніпропетровському національному університеті (одним з авторів даної статті Е.Л.Носенко та Л.І.Байсарою)[22]. Він принципово відрізняється від попередніх методичних засобів дослідження цінностей людини (М.Рокіч, Ш.Шварц, О.Фанталова та ін.) тим, що *усі* запропоновані досліджуваному для самоідентифікації цінності є позитивними. Досліджуваний не відчуває й тіні загрози почуттю власної гідності, характеризуючи себе у просторі виключно позитивних цінностей, сформульованих у такий спосіб, щоб виключити будь-яку можливість спричинення образи чи інших негативних переживань. Людині не пропонується також ранжувати цінності, тобто експліцитно надавати перевагу тим чи іншим з них. Досліджуваний лише аналізує кожне із запропонованих описань цінностей і особистісних властивостей окремо, визначаючи, в якій мірі воно підходить для характеристик його цінностей і особистісних властивостей як суб’єкту життєдіяльності у тій чи іншій ситуації. Процедура ієрархізації цінностей є результатом етапом обробки даних, яка здійснюється без участі досліджуваного (автоматизовано). За допомогою опитувальника для кожного індивідуума виокремлюється по *п’ять “сильних” властивостей особистості*, які формують вершину індивідуальної ієрархії цінностей і відбивають найбільш “визначальні” особистісні властивості (signature character strengths) – своєрідну *візитну картку* особистості. Після аналізу досліджуваним 240 запропонованих йому мікроситуацій (запитань) відносно наявності в індивідуума схильності до реалізації тих чи інших позитивних цінностей, нібито висвітлюється “прихована фігура”, яка дає уявлення про унікальну структуру глибинного змісту індивідуальних переваг. Дослідникам доводиться вирішувати цікаву мисленнєву задачу, аналізуючи варіанти прогнозування поведінки людини з

урахуванням значущості тих чи інших особистісних властивостей за конкретних умов діяльності людини. Це можна робити із застосуванням “формули специфікації” Р.Кеттелла (як варіанту модифікації відомої формули К.Левіна ($B=f(P; O; S)$)).

Оскільки, як стверджують автори нового опитувальника, дотримання відбитих у ньому цінностей забезпечує людині відчуття задоволення життям та психологічного і соціального благополуччя, за допомогою даного опитувальника можна вирішувати різноманітні важливі дослідницькі й практичні задачі психологічної науки.

Продемонструємо переваги застосування інструментарію на прикладі емпіричного дослідження “старої”, проте досі не вирішеної остаточно задачі адекватного виокремлення чинників *емоційного вигорання* педагога і визначення на їх підставі шляхів попередження цього загрозливого синдрому, що спричиняє збитки як здоров’ю і професійній самореалізації педагога, так і здоров’ю та якості засвоєння знань учнями та студентами.

Стан дослідження синдрому вигорання. За даними сучасних дослідників, як зарубіжних [Maslach C., 1982; Maslach C, Jackson SE., 1986; Maslach C, Schaufeli W., 1993; Дьккерс-Кличовські, S., 2005; Schorn, N. K. & Buchwald, P., 2007 та ін.], так і вітчизняних [Форманюк Т.В., 1994; Бойко В.В., 1996; Орел В.Е., 2001; Зайчикова Т.В., 2001; Булатевич Н.М., 2004; Назарук Н.В, 2007 та ін.] емоційне вигорання педагога доцільно розглядати як багаторівневий специфічний синдром, при вищих рівнях виявлення якого виникає явище деперсоналізації особистості, а також відчуття педагогом знецінення результатів його професійної діяльності і зміна поведінки, що виявляється у педагогічному цинізмі по відношенню до учнів та студентів. Численні дані, що останнім часом з’явилися та продовжують з’являтися в літературі, незважаючи на тривалу історію вивчення феномена емоційного вигорання, свідчать про те, що різноманітні фактори, які, на думку дослідників, зумовлюють виникнення вигорання, – не ієрархізовані. Завдяки цьому не розкрито глибинний системотвірний чинник, що робить найбільш вагомий внесок у появу симптомів вигорання [1; 5; 6; 10; 14; 19; 20; 24]. Як показало проведене нами дослідження, появу вигорання зумовлює *неспроможність* педагога ефективно реалізовувати свою основну професійну функцію – надання чітко структурованих знань учням і студентам.

На підтримку ролі саме цього фактора у вигоранні педагога свідчить поява в останніх публікаціях даних відносно наявності ознак вигорання навіть у молодих викладачів, які ще не мають досвіду переживання негативного впливу різноманітних інших чинників

вигорання (організаційних, ситуаційних тощо). Про вірогідність припущення, що вигорання вчителя пов’язано з виконанням ним основної професійної функції – здобування та передачі знань учням та студентам, свідчать й інші дані. Наприклад, встановлено, що у розвинених країнах, де умови педагогічної діяльності є кращими, ніж в країнах з більш низьким рівнем соціально-економічного розвитку, рівень глибини синдрому вигорання педагога не є меншим [11; 13; 15; 21; 23; 25]. Опосередковано на правомірність такого припущення щодо основного чинника вигорання вказують і результати досліджень, про менший рівень вигорання вчителів молодших класів у порівнянні із старшими, у педагогів спеціальних шкіл, в яких навчаються діти із затримками психічного розвитку, у порівнянні із загальноосвітніми школами чи школами для обдарованих дітей (в останніх рівень вигорання є найвищим) [12; 16]. Ці дані поки ще не доведені до рівня операціоналізованих гіпотез, хоча в окремих дослідженнях наголошується на ролі метакогнітивної підготовки педагога у попередженні емоційного вигорання.

Отже **метою даного дослідження** була перевірка гіпотези про можливість визначення за допомогою нового опитувальника “Цінності у дії” тих позитивних цінностей, дотримання яких у житті сприяє формуванню “сильних” рис особистості педагога, що попереджують вигорання.

При проведенні емпіричного дослідження вирішувались такі **завдання**:

- 1) визначення ієрархії позитивних цінностей і відповідних рис особистості, що попереджують появу емоційного вигорання педагога;
- 2) емпірична перевірка інформативності особистісних факторів попередження емоційного вигорання педагога.

Застосований для вирішення задач дослідження методичний інструментарій, на який ми посилались вище (“Цінності у дії”), розроблений з урахуванням *загальнолюдських чеснот* та особистісних властивостей, які, на думку авторів опитувальника, формуються під впливом дотримання цих чеснот у життєдіяльності. При розробці цього інструментарію дослідники змоделивали перелік так званих “*здорових рис*” особистості, відштовхуючись від описів ментальних відхилень, що містяться у Діагностичному і Статистичному Довіднику Ментальних розладів, розробленому у США (DSM-IV/DR). На цій підставі було відібрано 24 особистісні властивості, сформульовані у вигляді рис. Відібрані “позитивні” (здорові) риси були співвіднесені із *шістьма чеснотами*, які, у свою чергу, були ідентифіковані на підставі широкого огляду основних філософських традицій визначення чеснот у різних культурах,

філософіях і релігіях світу, зокрема, конфуціанській, буддистській, індуїстській, ахінеанській, іудейській, християнській, мусульманській та ін. Усі шість відібраних основних чеснот (див. рис. 1) співпадають у різних культурах, тому вони були відібрані як загальнолюдські цінності, якими керується оптимально функціонуюча особистість.

Відповідно з тлумаченнями, запропонованими авторами класифікації, мудрість дає уявлення про когнітивні можливості людини, які виявляються у її активному прагненні до здобування знань і їх застосування у житті; забезпечення активних зусиль людини, спрямованих на досягнення мети при сміливість передбачає виявлення стійкості і життєвої енергії, необхідної для виникненні труднощів і перешкод; гуманність забезпечує спроможність формувати і підтримувати доброзичливі соціальні зв'язки; справедливість виявляється у громадянськості та сприянні суспільному благополуччю; поміркованість – у стриманості, саморегуляції; трансцендентність – у наявності уявлень про зміст життя і відчуття власного зв'язку із навколишнім світом.

Мудрість	Креативність, допитливість, відкритість досвіду, любов до навчання, відчуття перспективи.
Сміливість	Хорообрість, наполегливість, чесність, ентузіазм
Гуманність	Любов, доброта, соціальний інтелект, готовність і вміння підтримувати доброзичливі стосунки з оточуючими
Справедливість	Громадянськість (citizenship), справедливе ставлення до оточуючих, лідерство
Поміркованість	Вибачливість (forgiveness and mercy); скромність, стриманість, саморегуляція
Трансцендентність	Цінування краси і видатних досягнень; вдячність, надія, гумор, духовність

Рисунок 1. Позитивні цінності і властивості особистості за класифікацією “Цінності-у-дії”

Навколо цих цінностей згруповано по 5-6 властивостей особистості, які формуються при дотримуванні зазначених цінностей у життєдіяльності [22].

Відібраній групі досліджуваних з 125 молодих викладачів та студентів – випускників педагогічного коледжу, була запропонована серія діагностичних методик, що включала, крім згаданої методики “Цінності у дії”, Короткий відбірковий тест інтелекту Н.Бузіна [7], методику оцінки метакогнітивних здібностей (методика Н.Скворцової) [9], шкали психологічного благополуччя (К.Ріф) [4], суб’єктивного благополуччя (методика “Емоційний щоденник

Флюгеля) [17] та 2 методики діагностики інтенсивності емоційного вигорання (В.В.Бойко та В.Рукавішников) [7; 8].

Результати емпіричного дослідження. На рис.2 представлено результати розподілення вибірки методом кластерного аналізу (алгоритм К-середніх) на дві групи, що максимально відрізняються за середніми величинами усіх відібраних для аналізу змінних, а саме: самооцінки досліджуваними за шкалою Лікєрта рівнів притаманності їм “сильних” особистісних властивостей, виміряних за допомогою опитувальника “Цінності у дії”, інтелектуальних та метакогнітивних здібностей; показників психологічного і суб’єктивного благополуччя, та показників інтенсивності виявлення ознак емоційного вигорання.

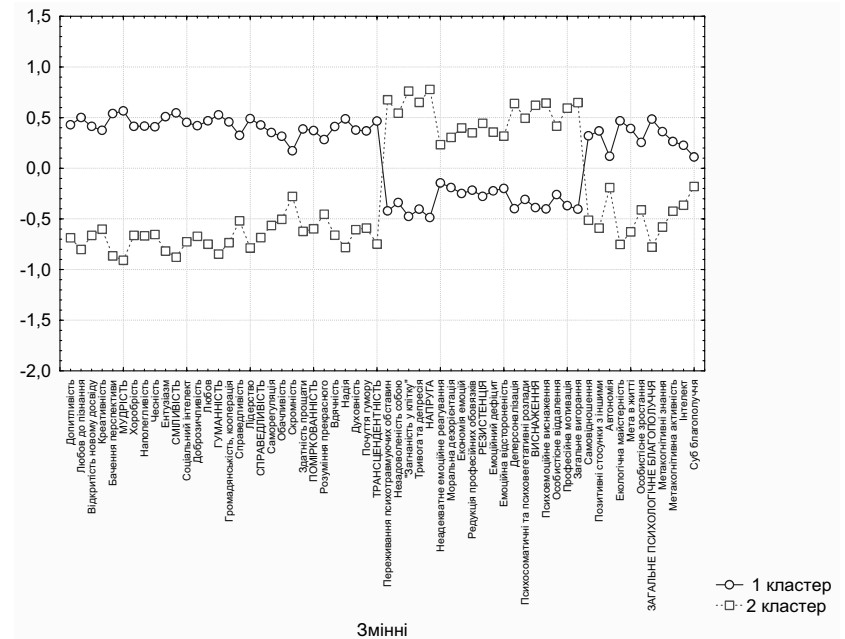

Рисунок 2. Результати кластеризації вибірки на 2 кластери (алгоритм К-середніх) за змінними обраних особистісних характеристик, показників інтенсивності вигорання та ознак благополуччя

За допомогою критерія t-Ст'юдента було встановлено, що кластер 1, у який увійшло 77 досліджуваних, статистично значуще відрізняється (на рівні $p < 0,01$) від кластеру 2, що об'єднав 48 досліджуваних, за переважною більшістю показників.

Аналіз результатів дозволив встановити, дотримування яких цінностей допомагає педагогу запобігати виникненню емоційного

вигорання. Для цього ми порівняли ранги тих позитивних особистісних властивостей, які за “формулою специфікації” Р.Кеттелла можна вважати визначальними для реалізації його основної професійної функції – навчання, зокрема властивостей, що характеризують “Мудрість”, “Гуманність” і “Справедливість” у двох “полярних” кластерах і дійшли висновку, що системи ієрархій цінностей у кластерах з різними рівнями вигорання відрізняються (див. табл. 1).

Наприклад, хоча така особистісна властивість, як “допитливість”, входить у п’ятірку так званих “signature character strengths” – визначальних властивостей особистості у першому кластері, з низьким рівнем вигорання, і має шостий ранг – у другому, а “любов до пізнання” – інструментально важлива властивість, що належить до цінності “мудрість”, має дев’ятий ранг, а в кластері з високим рівнем вигорання – 18 ранг. Наявність цієї властивості, безумовно, у поєднанні з відповідними інтелектуальними та метакогнітивними здібностями, забезпечує людині досягнення успіху у виконанні основної функції її професійної діяльності – здобуванню та наданню знань. Успішна реалізація цієї функції надає людині відчуття задоволення собою. Адже за Аристотелем, “ніщо не приносить людині таке задоволення, як чітко структуроване знання”. Це задоволення відчуває як вчитель, так і його учні. За нашими даними, вчитель, який має більш високий рівень сформованості таких “сильних” властивостей особистості, як допитливість, креативність, любов до пізнання, відкритість досвіду, почуття перспективи в оцінюванні подій життя, має й більш високий рівень психологічного благополуччя та низький рівень емоційного вигорання. За нашою гіпотезою, високі показники за цінністю “Мудрість” впливають на цінності “Гуманність” та “Справедливість”. При порівнянні рангів цінностей простежується домінування в осіб з високим рівнем цінності пізнання і високого рівня цінності гуманності, а саме високих показників за такими властивостями особистості, як “любов”, “доброзичливість” та “соціальний інтелект”, як вміння співпрацювати з іншими.

Висновки. Перевірка нового психодіагностичного інструментарію “Цінності у дії” дозволила ідентифікувати ціле коло інших аспектів дослідження ціннісної сфери особистості, крім розглянутого у роботі зв’язку цінностей з професійним вигоранням.

1. З використанням цієї методики виникає можливість реалізувати певною мірою *імпліцитний підхід* до дослідження особистості: хоча питання і ситуації подаються досліджуваному для експліцитного оцінювання ставлень до них, наявність в людини специфічної для неї системи переваг оцінюється певною мірою підсвідомо, чому сприяє позитивність усіх цінностей.

Таблиця 1

Результати ранжування сильних рис особистості в обох кластерах

1 кластер (з низьким рівнем вигорання)		2 кластер (з високим рівнем вигорання)	
1	Вдячність (Gratitude)	1	Вдячність (Gratitude)
2	Любов (Love)	2	Доброзичливість (Kindness)
3	Доброзичливість (Kindness)	3	Розуміння прекрасного (Appreciation of beauty)
4	Надія (Hope)	4	Справедливість (Fairness)
5	Допитливість (Curiosity)	5	Любов (Love)
6	Здатність вибачати (Forgiveness)	6	Допитливість (Curiosity)
7	Розуміння прекрасного (Appreciation of beauty)	7	Здатність вибачати (Forgiveness)
8	Справедливість (Fairness)	8	Надія (Hope)
9	Любов до пізнання (Love of learning)	9	Чесність (Authenticity)
10	Чесність (Authenticity)	10	Духовність (Religion)
11	Громадянськість, кооперація (Teamwork)	11	Обачливість (Prudence)
12	Бачення перспективи (Perspective)	12	Громадянськість, кооперація (Teamwork)
13	Духовність (Religion)	13	Відкритість до нового (Open-mindedness)
14	Лідерство (Leadership)	14	Почуття гумору (Humor)
15	Відкритість до нового (Open-mindedness)	15	Бачення перспективи (Perspective)
16	Почуття гумору (Humor)	16	Хоробрість, сміливість (Bravery)
17	Ентузіазм (Zest)	17	Соціальний інтелект (Social intelligence)
18	Соціальний інтелект (Social intelligence)	18	Любов до пізнання (Love of learning)
19	Наполегливість (Persistence)	19	Лідерство (Leadership)
20	Обачливість (Prudence)	20	Наполегливість (Persistence)
21	Хоробрість, сміливість (Bravery)	21	Ентузіазм (Zest)
22	Креативність (Creativity)	22	Скромність (Modesty)
23	Саморегуляція (Self-regulation)	23	Креативність (Creativity)
24	Скромність (Modesty)	24	Саморегуляція (Self-regulation)

2. Під час даного дослідження було виявлено, що в усіх досліджуваних така особистісна властивість, як “саморегуляція” займає останнє місце в ієрархії позитивних властивостей особистості

в обох групах досліджуваних, незалежно від рівня вигорання. Це спостереження може бути підставою для перевірки гіпотез, щодо зв'язку низької саморегуляції із організацією освітнього процесу або з впливом інших факторів більш широкого соціального масштабу.

3. Той факт, що “*скромність*” теж має низькі рівні значущості у вибірці, дає підстави вважати, що досліджувані даної вибірки підготовані бути *соціально сміливими*, проте не виявляють цю властивість під впливом інших чинників (“*хоробрість*” в одній групі займає 21 ранг, у другій – 16). Переважна більшість рис, пов'язаних з соціальною сміливістю, а саме хоробрість, наполегливість, ентузіазм (завзятість), лідерство знаходяться *на останніх семи позиціях* у загальній ієрархії рангів. Ці результати безумовно потребують подальших досліджень.

4. Основним висновком нашого емпіричного дослідження ми вважаємо досить низькі ранги такої властивості, як “*любов до пізнання*”. Вона повинна була б займати більш високе місце серед *визначальних* (“signature character strengths”) особистісних властивостей педагогів. Той факт, що дана властивість має 18 ранг у досліджуваних з високими показниками вигорання, не потребує коментарів. Вірогідно, що мотиви діяльності даних досліджуваних не є іманентними сутності діяльності педагога. Останнє спостереження стосується низького рангового рівня такої властивості особистості, як *креативність* в обох групах. Це може розглядатись як негативний показник наявного стану справ в освіті, яка потребує подальшого дослідження на вибірках інших регіонів країни.

Список використаних джерел

1. Булатевич Н.М. Синдром емоційного вигорання вчителя: Автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.04. – Київ, 2004.
2. Джелілова Л.Р. Психологічні особливості розвитку професійного мислення майбутніх вчителів початкових класів: Автореф. дис...канд. психол. наук: 19.00.07. – Київ 2008.
3. Зайчикова Т. В. Психологічні особливості прояву синдрому емоційного вигорання у студентів // Психологічна теорія і технологія навчання. Актуальні проблеми психології. – Том 8. – Випуск 2 / За ред. С.Д.Максименка, М.Л.Смульсон. – Київ, Міленіум, 2006.
4. Знанецька О.М. Методика дослідження феномена психологічного благополуччя: опис, адаптація, застосування// Вісник Дніпропетр. ун-ту. Сер. “Педагогіка і психологія”. – Дніпропетровськ, 2006. – Вип. 9. – С. 40-46.
5. Карамушка Л. М., Зайчикова Т. В. Проблема синдрому “професійного вигорання” в педагогічній діяльності в

зарубіжній та вітчизняній психології // Актуальні проблеми психології: Наукові записки Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К.: Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 210-217.

6. Орел В. Е. Феномен “выгорания” в зарубежной психологии: эмпирические исследования и перспективы // Психологический журнал. – 2001. – Т. 22, № 1. – С. 90–101.
7. Райгородский В.Г. Практическая психодиагностика. Методика и тесты: Уч. пособие. – Самара: Изд.дом “БАХРАХ”, 1998. – 672 с.
8. Рукавишников О.О. Особистісні детермінанти і організаційні фактори генезису психічного вигорання педагога: Дис... канд. психол. наук. – Ярославль, 2001. – 173 с.
9. Скворцова Ю.В. Разработка методики самооценки метакогнитивных знаний и метакогнитивной активности // Ярославский психологический вестник. – Вып. 14. – М. – Ярославль: Изд-во “Российское психологическое общество”, 2005. – С. 65-70.
10. Форманюк Т.В. Синдром “эмоционального сгорания” как показатель профессиональной дезадаптации учителя// Вопросы психологии. – 1994. – № 6. – С. 56-64.
11. Abu-Hilal MM, el-Emadi AA. Factor structure and reliability of burnout among Emirate and Palestinian teachers. Psychol Rep. 2000 Oct; 87(2): 597-610.;
12. Beck, C.L., & Gargiulo, R.M. (1983). Burnout in teachers of retarded and nonretarded children. Journal of Educational Research, 76, 169-173.
13. Demirel Y., Guler N., Toktamis A. Burnout among high school teachers in Turkey.// Professional Med J Sept 2005; 12(3): 312-316.
14. Dьckers-Klichowski, S. (2005). *Burnout bei Lehramtsanwartern im Primarbereich* [Burnout in teachers on probation in primary schools]. Berlin: Logos.
15. Evers, W. J. G., Brouwers, A., & Tomic, W. (2002). Burnout and selfefficacy: A study on teachers' beliefs when implementing an innovative educational system in the Netherlands. British Journal of Educational Psychology, vol. 72, pp. 227- 243.
16. Farber B.A. Stress and burnout in suburban teachers // Journal of Educational Research. – 1984. Vol.77, №6. – P.325-331.
17. Flugel, J.C. Studies in feeling and desire. – London. – 1985.
18. Gold Y. Does teacher burnout begin with student teaching // Education. – 1985. –Vol.105, №3. – P.254-257.

19. Maslach, C., & Jackson, S. E. (1986). *Maslach Burnout Inventory Manual* (2nd edn.). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
20. Nosenko, E. On the syndromological approach to studying the personality aspects of teaching stress//Abstracts of the XXIX International Congress of psychology. Berlin. Germany. July 20-25, 2008. In *Introductory Journal of psychology*. – Vol 43. Issue s. June – August 2008. p. 507 .
21. Pedrabissi L, Rolland JP, Santinello M. Stress and burnout among teachers in Italy and France. *J Psychol.* 1993 Sep; 127(5):529-35.
22. Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Washington, DC: American Psychological Association.
23. Schwarzer, R., Schmitz G. S., & Tang, C. (2000). Teacher burnout in Hong Kong and Germany: a cross-cultural validation of the Maslach Burnout Inventory. *Anxiety, Stress & Coping*, vol. 13, no. 3, pp. 309-327.
24. Schorn, N. K. & Buchwald, P. (2007). Burnout in Student Teachers. In P. Roussi, E. Vasilaki, K. Kaniasty, & J. D. Barker (Eds.), *Electronic Proceedings of the 27th Conference of the STAR Society*, 13-15 July 2006, University of Crete, Rethymnon (pp. 150 – 159).
25. Van Horn JE, Schaufeli WB, Greenglass ER, Burke RJ. A Canadian-Dutch comparison of teachers' burnout. *Psychol Rep.* 1997 Oct; 81(2): 371-82.
26. Zimmermann L., Wangler J., Unterprink T., Pfeifer R., Wirschung M., Bauer J. Mental health in a sample of German teachers at the beginning of their occupational career// Abstracts of the XXIX International Congress of psychology. Berlin. Germany. July 20-25, 2008. In *Introductory Journal of psychology*. – Vol 43. Issue s. June – August 2008. p.

The paper presents the description of a new inventory "Values in action" (VIA), recently designed [M.Seligman, C.Peterson, N.Park, 2004] for investigating personality "positive values" (virtues), sticking to which facilitates the formation of the so-called "character strengths". The results of empirical research using VIA Inventory are analyzed in the light of the role of adequately identified character strengths in preventing teacher's burnout. Prospects of other possible application of the new inventory are discussed.

Key words: emotional burnout, preventing teacher's burnout, "positive" values, "signature" character strengths.

Отримано: 4.02.2010

Стили та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психологічного здоров'я

Наведено стислий огляд результатів сучасних досліджень різних стилів і форм прояву гумору. Обґрунтована вірогідність зв'язку особливостей реалізації гумору з ознаками внутрішнього світу особистості та можливість здійснення на цій підставі імпліцитної діагностики психологічного здоров'я.

Ключові слова: гумор, психологічне здоров'я, імпліцитна діагностика, когнітивно-експерієнціальна теорія, позитивна психологія.

Приведен краткий обзор результатов современных исследований разных стилей и форм проявления юмора. Обоснована вероятность связи особенностей реализации юмора с характеристиками внутреннего мира личности и возможность осуществления на этой основе имплицитной диагностики психологического здоровья.

Ключевые слова: юмор, психологическое здоровье, имплицитная диагностика, когнитивно-эксперієнціальная теория, позитивная психология.

Постановка проблеми. Оскільки *гумор* є однією з важливих вищих психічних функцій людини, він привертає увагу багатьох представників різних галузей знань, у тому числі психологів. Зокрема, З. Фрейд [10], О. Н. Лук [6], А. Бергсон [2], А. В. Дмитрієв та інші [4] запропонували різні підходи до тлумачення природи гумору. Р. Мартін [7] дослідив особистісні ознаки суб'єктів, схильних до реалізації таких стилів прояву гумору, як афіліативний, самопідтримувальний, агресивний і самопринизливий. На основі припущення щодо зв'язку почуття гумору з внутрішньоособистісними конфліктами О.Г. Шмельов [3] розробив "Тест гумористичних висловів". Е. Л. Носенко та О. О. Зайва [8] обґрунтували зв'язок змісту і форм прояву гумору як ресурсу психологічного подолання стресу з різними картинками внутрішнього світу особистості.

Із зростанням останнім часом інтересу до здійснення *імпліцитної діагностики* особистості здається можливим ставити питання про доцільність урахування особливостей реалізації гумору як вищої психічної функції при розробці процедур так званої „*імпліцитної психодіагностики*”. Актуальність останньої зумовлена тим, що людина в ситуації експліцитної діагностики методом самооцінювання (попри будь-